

ПРОЦЕСИ УРБАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ 1920-1930-Х РР.

У статті проаналізований процес урбанізації в Україні та його вплив на повсякденне життя міських мешканців у 1920-30-х рр.

Ключові слова: процес урбанізації, міські поселення, міське населення, повсякденне життя.

Період 20-30-х рр. ХХ ст. насичений подіями, що внесли корінні зміни у повсякденне життя мешканців Радянського Союзу та України у його складі. Події ці пов'язані як із загальноєвропейськими тенденціями формування модерних суспільств індустріального типу, так і з внутрішніми трансформаціями радянської держави, що йшли у руслі тоталітаризації і одержавлення усіх сфер життя суспільства та індивідууму. Мета, поставлена радянським партійним керівництвом, – у найкоротші строки перетворити аграрну державу в передову індустріальну країну, – призвела до колосальних трансформацій традиційного укладу і способу життя мільйонів радянських громадян, зумовила колосальні зміни їх повсякденного існування. Не останню роль у цих змінах відіграли і процеси масової урбанізації населення. Еволюція повсякденного життя міських мешканців в умовах урбанізації особливо яскраво простежується у період 1920-30-х рр.

Різні аспекти повсякденного життя міського населення все більше привертають увагу дослідників соціальних проблем. Питання радянської повсякденності досить активно розглядаються російською історіографією, однак, не дивлячись на значні досягнення у цій сфері, російські дослідники не завжди враховують регіональні особливості розвитку союзних республік, переносючи мапу повсякденного життя на весь радянський народ. В українській історіографії з'явилася низка ґрунтовних праць, що під різними кутами зору аналізують життя українського міста перших радянських десятиліть. Це, зокрема, дослідження 1990-2000-х рр. з проблем соціального розвитку українських міст означеного періоду [1; 3]. Особливо близькою до визначеної в даній розвідці проблеми є робота Гогохії Н.Т., де науковим аналізом охоплено питання соціокультурного розвитку українських міст, особливості урбанізаційних процесів в Україні, окремі аспекти повсякденного життя міських мешканців. Однак, хронологічні межі даного дослідження обмежуються 1929-1938 рр. [2], тобто охоплюють період форсованої індустріалізації і урбанізації.

Водночас, подальшої розробки потребують проблеми впливу швидких темпів урбанізації на повсякденне життя населення України, посилення русифікації та уніфікації життя, повсякденні труднощі матеріально-побутової та психологічної адаптації сільських мешканців, що масово переїздили до міст, питання внутрішньо-республіканських та загальносоюзних міграцій та їх впливу на соціальні процеси українського міста, зміни структури та соціальних функцій сім'ї тощо.

У даній статті зроблено спробу проаналізувати соціальну структуру українських міст, загальні риси процесу урбанізації в Україні та її вплив на повсякденне життя міських мешканців у 1920-30-х рр.

До якісних показників характеристики життя суспільства належить питання про рівень його урбанізації. У зв'язку з цим, важливе значення мають кількісні показники міських населених пунктів, динаміка їх змін.

Визначити стали кількість міст і населених пунктів міського типу протягом 1920-30-х рр. досить складно. Це зумовлено двома причинами. По-перше, у 1920-х рр. не було чітких критеріїв щодо визначення статусу населених пунктів міського типу. Протягом 1920-30-х рр. змінювалася нормативна база щодо регламентації умов класифікації міських і сільських населених пунктів. Тому окремі поселення відносилися до міських за одним переписом, а за іншим із цього списку

вилучалися і навпаки. Тільки за переписом 1939 р. міськими поселеннями визнавалися лише ті, за якими цей статус було закріплено законодавчо. По-друге, курс на індустріалізацію, взятий державою у другій половині 1920-х рр., зумовив пришвидшені темпи урбанізації з кінця 1920-х – у 30-х рр., що привело до різкого зростання як кількості міських мешканців, так і чисельності міст. Стрімкі темпи зростання міст часом випереджали процес їх адміністративного оформлення.

У цілому, уявлення про кількість міських поселень в Україні 1920-30-х рр. та їх динаміку дають наступні статистичні дані:

- за переписом 1920 р. налічувалося 242 населених пункти, із яких містами вважалися 149;
- за переписом 1923 р. – 612, із яких 154 міста і 458 селищ міського типу;
- за переписом 1926 р. – 402 міські селища, у тому числі 76 офіційно визнаних міст і 95 селищ міського типу;
- у 1927 р. – 80 міст, 96 селищ міського типу, офіційно затверджених ВУЦВК;
- за переписом 1931 р. – 427 населених пунктів (з числа міських поселень, згідно з переписом 1926 р., було вилучено 65 селищ, а 29 приєднано до агломерацій; одночасно, до міських вперше було зараховано 108 населених пунктів);
- за переписом 1939 р. – 504 міських селищ, із яких 161 були містами, 343 – селищами міського типу [1, с.73-75].

Палітра міських населених пунктів доби непу значно різнобарвніша, як і соціально-класова структура їх населення. Обумовлено це як відродженням капіталістичних елементів діяльності у період нової економічної політики, так і неможливістю радянської влади у перші роки своєї діяльності в Україні уніфікувати соціальне життя її мешканців. Дослідник Подгаєцький В.В., застосувавши можливості ЕОМ при вивченні соціальних структур за матеріалами перепису 1923 р., виділив серед неокружних міст України 22 класи і 7 міст унікальних.

До 22 класів увійшли наступні типи неокружних міст України : I – фабрично-заводський; II – залізнично-торговий; III – кустарно-ремісничий; IV – торгово-дрібнотоварний; V – кустарно-торговий; VI – дрібнотоварно (кустарний) - торговий; VII – перехідний сільськогосподарсько-промисловий; VIII – сільськогосподарсько-дрібнотоварний; IX – сільськогосподарсько-кустарно-ремісничий; X – сільськогосподарсько-дрібнотоварний-адміністративний; XI – сільськогосподарсько-адміністративний; XII – сільськогосподарсько-кустарно-адміністративний; XIII – сільськогосподарський; XIV – сільськогосподарсько-торговий; XV – гірничо-сільськогосподарський; XVI – транспортно-промислово-адміністративний; XVII – дрібнотоварний; XVIII – дрібнотоварно-адміністративний; XIX – дрібнотоварно (сільськогосподарсько-кустарно-ремісничий) - адміністративний; XX – дрібнотоварно (сільськогосподарсько)- адміністративний; XXI – торгово-адміністративний; XXII – адміністративно-сільськогосподарсько-кустарний тип [4, с.20-36].

Міста типу VIII-XII класів мають спільні риси – високий відсоток господарів та «інших самодіяльних», порівняно з іншими групами, значна частка (близько половини всіх самодіяльних) зайнятих у сільському господарстві і кустарно-ремісничій промисловості (близько 1/5). Вагому роль відіграють категорії «службовці» і «державна служба» [4, с.27-28]. Для XIX-XXI класів основними трудовими сферами є державна служба і дрібнотоварне (сільськогосподарське і кустарно-ремісниче) виробництво з широким застосуванням найманої робочої сили (поденщиків).

Тому, зважаючи на спільні ознаки окремих типів міст, Подгаєцький В.В. об'єднав дані населені пункти у 10 кластерів, що досить точно характеризують соціальну структуру непівського міського населення. До них належать:

I кластер – фабрично-заводський тип (Краматорськ, Шостка): майже половину самодіяльного населення (48,1 %) складають робітники і майже третину (29,3 %) – службовці; 73,9 % всього самодіяльного населення зайнято в фабрично-заводській промисловості.

II кластер – залізнично-торговий тип (Жмеринка, Крюков, Сновськ, Казатін, Купянка-Вузлова, Бахмач, Синельниково): міста типу крупних залізничних вузлів; 30,0 % – робітники, 23,9 % – службовці, 39,8 % зайнятих на залізничній сфері, 11,1 % – в торгівлі.

III кластер – кустарно-ремісничий тип (з широким використанням найманих робітників) (Канів, Добрянкa): максимальне значення має «кустарно-реміснича промисловість» (60,0 %), другу

позицію займає категорія «робітники» (44,8 %).

IV кластер – кустарно-торгово-адміністративний тип (Чуднов, Бар, Володарськ, Немирів, Олевськ, Златополь, Тараща, Богуслав, Меджибож, Серединна Буда, Шаргород): 39,1 % – господарі, 21,4 % – «інші самодіяльні», 24,9 % – робітники. В сільському господарстві зайнято 9,3 % самодіяльних, у фабрично-заводській промисловості – 3,8 %, у кустарно-ремісничій промисловості – 41,6 %, на залізниці – 1,1 %, на «іншому транспорті» – 2,9 %, в торгівлі – 17,5 %, на державній службі – 13,7 %, «інші самодіяльні» – 9,9 %.

V кластер – перехідний сільськогосподарсько-промисловий тип (Малин, Васильків, Березівка, Очаків, Каховка, Камінське, Берислав): переважають групи самодіяльних, пов'язаних з приватним сектором економіки: 27,7 % – «господарі», 33,1 % – «інші самодіяльні», 26,7 % – робітники. За галузями господарства: 37,0 % самодіяльних зайняті в сільському господарстві, 22,6 % – в фабрично-заводській промисловості, 12,7 % – в кустарно-ремісничій промисловості, 12,5 % – на державній службі, 2,5 % – на іншому транспорті. Своєрідність даного типу визначається наявністю як міських, так і неміських (сільськогосподарських) галузей в економіці.

VI кластер – сільськогосподарський тип (Вознесенськ, Чорнобиль, Тальне, Шпола, Звенигородка, Брацлав, Великий Токмак, Борзна, Новомосковськ, Сосниця, Оріхів, Нова Ушиця, Липовець, Томашполь, Ямпіль, Летичів, Романов, Корсунь, Крюковка, Мена, Новоукраїнка, Ново-Миргород, Янушполь, Бобринець, Березно, Любар, Черняхів): хазяїни – 36,9 %, «інші самодіяльні» – 39,9 %, робітники – 13,5 %, службовці – 9,7 %. Найбільше зайнято в сільському господарстві – 57,9 %, в кустарно-ремісничій промисловості – 15,8 %, «інші галузі» (прислуга, поденщики, тобто особи найманої праці) – 5,9 %.

VII кластер – гірничо-сільськогосподарський тип (Коростишів, Літин, Нікополь): господарі – 38,2 %, «інші самодіяльні» – 32,3 %, робітники – 20,5 %. 51,3 % зайнято в сільському господарстві, але в містах цього типу була розвинута гірнична справа (наприклад, в Нікополі – добування марганцевої руди, в Коростишеві і Літині – розробка гранітних покладів).

VIII кластер – транспортно-промислово-адміністративний тип (Дунаївці, Славута): 33,4 % складають робітники, 26,2 % – господарі, 23,0 % – «інші самодіяльні», 17,6 % – службовці. 25,1 % самодіяльних зайнято в кустарно-ремісничій промисловості, аж 11,9 % займає «інший транспорт», 18,0 % – державна служба, 16,6 % – фабрично-заводська промисловість, 15,2 % – «інші галузі».

IX кластер – дрібнотоварний тип (Короп, Нові Санджари, Опішня, Остер, Кролевець, Бершадь, Переяслав, Хмільник, Новогеоргіївськ): господарі – 37,6 %, «інші самодіяльні» – 30,3 %, робітники – 19,1 %, службовці – 12,9 %. Частка зайнятих у сільському господарстві – 24,9 20,3 %.

X кластер – дрібнотоварно-адміністративний тип (Новгород-Сіверський, Старокостянтинів, Золотоноша, Олександрія, Лохвиця, Верхньодніпровськ, Зіньків, Лебедин, Кобеляки, Бердянськ, Павлоград, Хорол, Новоград-Волинський, Красноград, Гайсин, Козелець, Городня, Радомишль, Овруч): державна служба – 22,6 %, «інші самодіяльні» – 34,1 %, господарі – 26,8 %, службовці – 19,8 %, робітники – 19,3 %. У сільському господарстві зайнято 28,7 %, на державній службі – 22,6 % [4, с.38-42]

Ця класифікація охоплює аналізом самодіяльне населення, тобто те, котре мало самостійні джерела існування. З даного аналізу помітно, що у першій половині 1920-х рр. в Україні значний відсоток жителів неокружних міст припадає на господарів («хазяї») та «інших самодіяльних» – тобто члени сімей господарів, що допомагали їм у веденні господарства.

До «інших галузей» праці розробники матеріалів перепису 1923 р. віднесли «особисті послуги (прислуга), змінну поденну роботу (поденщики) і осіб, для котрих місце застосування праці невідоме чи неточно визначене». Тобто цей показник характеризує не стільки розподіл самодіяльних за галузями застосування праці, як їх приналежність до різних соціальних груп (прислуга, поденщики). Транспортні засоби поділено на два види – залізничний та «інший транспорт». Високий відсоток категорії «інші самодіяльні» в містах обумовлений, як правило, тим, що значна кількість городян займалася сільським господарством [4, с.32-33].

До особливих міст було віднесено Радуль, Генічеськ, Деражня, Заслав, Скадовськ – міста, що займали проміжне становище між основними показниками виділених типів, а окремі галузеві показники значно відрізняються від загальностатистичних даних по інших містах. Так, в Радулі

77 % самодіяльного населення склали робітники, до того ж, 64,4 % городян було зайнято на «іншому транспорті». В Генічеську найбільша частка городян припадала на категорії «інші галузі» (28,5 %) та «гірська справа» (2,1 %). В Деражні 29,3 % самодіяльних зайняті в торгівлі, одночасно тут найменший показник припадає на категорію «інші галузі» (0,8 %). В Заславі найбільший показник зайнятих на державній службі (44,1 %) і найменший – в торгівлі (0,1 %). Щодо Скадовська, то тут досить складно виділити особливі характеристики соціально-галузевого складу самодіяльного населення [4, с.42].

Дана класифікація, на нашу думку, досить чітко відображає багатшарову соціальну структуру українських міст періоду непу, сферу їх галузевої зайнятості. Як можна переконатися із наведених даних, у неокружних містах України 1920-х рр. переважали недержавні форми діяльності населення, саме приватний сектор давав засоби до існування городян даного типу міських поселень. В умовах ліквідації приватновласницької діяльності і посиленої індустріалізації країни саме ці міста зазнали негативних змін. Частина з них стають донорами робочої сили для зростаючих промислових центрів, частина деградує як демографічно, так і економічно, що змушувало місцеве населення кардинально перебудовувати сферу своєї діяльності, шукати інших засобів до існування, або ж поповнювати лави робітників більш перспективних, з позиції ринку праці, індустріальних міст.

Особливості процесу урбанізації 1920-30-х рр. полягають у наступному. На 1920-ті рр. припадає початковий період урбанізації, коли спостерігається зростання чисельності усього населення, як міської, так і сільської його частини. Так, протягом 1920-1929 рр. питома вага останніх збільшилася з 17,9 % до 19,6 %, при цьому абсолютний приріст сільського населення на 2,1 млн. перевищував цей показник у містах. А вже 1930-ті рр. характеризуються найбільш несприятливою демографічною ситуацією – міське населення зростає в абсолютному виразі менше, ніж скорочується сільське і відбувається зменшення загальної чисельності населення. Так, за період між 1929 і 1937 р. кількість міського населення збільшилася на 3,6 млн., а сільського – зменшилася на 5,6 млн., загальна кількість мешканців України зменшилася на 2 млн. осіб. Перепис 1939 р. зафіксував зростання міського населення на 1,6 млн., сільського – на 0,9 млн. [1, с.79-80].

Переломний процес урбанізації припав на початок 1930-х рр. У роки перших п'ятирічок відбувся корінний перерозподіл населення на користь міста. Основну масу мігрантів складають переселенці із сіл, проходить індустріальна міграція населення. Процеси урбанізації відбувалися у різних регіонах по різному. Особливо бурхливо зростала чисельність міст у 1930-х рр. в районах промислової концентрації – металургійної, вугільної, машинобудівної тощо. Чимало селищ (з кількістю мешканців до 10 тис.) перетворилися на міста. Та найактивніше зростали великі міста. Так, у містах з кількістю жителів від 50 до 100 тис. за період 1931-39 рр. населення зросло майже на половину, а у містах, що мали понад 100 тис. – більше ніж удвічі. Одночасно, колишні культурно-адміністративні, промислові та політичні центри, такі як Київ, Харків, Одеса, зростали набагато повільніше за промислові центри [1, с.83-84].

У містах з населенням від 10 до 20 тис. кількість жителів скоротилася. Так, у Богуславі на 13,3 %, Звенигородці – на 11,8 %, Хмільнику – 34,2 %, у Переяславі – на 36,7 %. Це, переважно, ті міста, що у період непу мали кустарно-ремісничий, торговельний чи сільськогосподарський характер діяльності [1, с.83]. Підтвердженням цьому можуть слугувати матеріали по галузевій та соціальній структурі даних населених пунктів.

Розподіл самодіяльного населення Богуслава, Звенигородки, Хмільника та Переяслава за галузями праці у 1926 р. можна проілюструвати таблицею 1.

Таблиця 1.

Місто	% самодіяльних середнього населення	Сільське господарство	Промисловість			Транспорт		Горівля і трактирний промисел	Державна служба	Інші галузі
			Гірнична справа	Фабрично-заводська	Ремісничо-кустарна	Залізниця	Інший транспорт			
Богуслав	30,05	4,07	0,06	4,09	51,6	0,23	3,65	20,3	11,9	3,94
Звенигородка	30,30	37,08	0,05	3,18	34,9	0,05	1,0	7,94	12,9	2,77
Хмільник	32,88	29,17	0,05	0,71	32,1	0,33	0,77	9,79	12,8	14,2
Переяслав	35,31	32,38	-	2,22	27,0	-	1,54	8,62	10,3	17,8

[Див.: Подгаецкий В.В. ЭВМ в изучении социальных структур (по материалам Всесоюзной городской переписи 1923 года) ... – с.57, 58, 60, 61]

З певними відмінностями, однак у даних містах переважаючими галузями були ремісничо-кустарна, сільське господарство, далі з різним домінуванням іде торгівля, інші галузі. Досить незначні показники фабрично-заводської галузі, приблизно на рівні 10 % знаходиться державна служба. Отже, можна стверджувати, що головними джерелами існування мешканців даного типу міст у період непу були недержавні види діяльності. Підтверджує цю думку і зріз соціальної структури даного типу міст.

Розподіл самодіяльного населення даного типу неокружних міст за соціальним складом у 1923 р. можна проілюструвати наступною таблицею 2.

Таблиця 2.

[Див.: Подгаецкий В.В. ЭВМ в изучении социальных структур (по материалам Всесоюзной городской переписи 1923 года) ... – С. 52, 53, 55, 56].

Отже, найбільш чисельною соціальною категорією перелічених міст були «господарі» та

Місто	% са модіяльного середнього населення	Із них			
		Робітників	Службовців	Господарів	Інших самодіяльних
Богуслав	30,05	19,49	12,29	45,01	23,21
Звенигородка	30,30	22,4	13,99	29,82	33,79
Хмільник	32,88	20,94	10,46	43,95	24,65
Переяслав	35,31	19,08	9,06	34,85	37,03

«інші самодіяльні» (тобто члени їх сімей, що жили за рахунок спільної праці у господарстві), кількість яких коливається в межах 50-70 %. Відсоток робітників становить приблизно 20 %, однак, слід враховувати, що до категорії робітників у даних містах відносилися, в основному, працівники ремісничих, кустарних та різних кооперативних організацій, котрі до кінця 1920-х рр. були ліквідовані державою.

Згорання непу, а отже і недержавних видів діяльності і засобів існування, посилювало

безробіття і ускладнення соціально-економічної ситуації для категорії даних міст. А тому саме вони ставали джерелами поповнення робочої сили для великих промислових районів.

Жителі стрімко зростаючих промислових центрів стикалися з іншими соціально-побутовими проблемами – відсутність житла, проблема продовольчого та промислового забезпечення, важка фізична праця. Навіть радянська історіографія визнавала, що в регіонах, які потребували інтенсивного розвитку продуктивних сил, а отже і притоку кваліфікованої робочої сили, були досить несприятливі умови життя. Державні фонди не завжди дозволяли забезпечити населення достатнім рівнем побутового обслуговування, житлом, торговельною мережею, медичним обслуговуванням тощо [7, с.44].

Головним джерелом поповнення робочої сили в містах з кінця 1920-х рр. стало українське село. В умовах розгортання процесів колективізації та індустріалізації, коли збільшується кількість бажаючих полишити село, а великі індустріальні центри потребують розширення ринку робочих рук, у 1920-30-х рр. спостерігається тенденція механічного приросту населення у містах. Коли врахувати, що частка дітей та осіб похилого віку у 1920-х рр. знижувалася, а питома вага осіб продуктивного віку невпинно зростала, то виходить, що більшість мігрантів із сіл до міст становили особи економічно активного віку. Зокрема, питома вага сільських мешканців, серед прибулих до міст у 1931 р., в Україні складала 47,6 %. У 1937 р. частка приїхавших із села на роботу в міста серед всього самодіяльного населення складала в Україні 51,7 % [7, с.105].

Тому формування великих мас робітничого класу в радянській державі мало свої особливості. Воно характеризувалося великою концентрацією робітників у промислових індустріальних районах, бажанням влади уніфікувати маси робітників, формуючи їх світогляд на більшовицькій ідеології, значними впливами міграційних процесів при формуванні робітництва в Україні. Зберегти, а частково і посилити українське обличчя робітників України допомогла політика українізації, а також суто механічний приріст міського населення кінця 1920-30-х рр., коли лави робітників масово поповнювали вихідці з українського села. Так, з 1926 по 1934 р. частка робітників корінної національності в загальній кількості робітників, задіяних в крупній промисловості, зростає в Україні з 42,2 до 61,3 %. У 1939 р. питома вага робітників корінної національності серед всіх робітників союзних республік складала 65,8 % [7, с.108].

Механічний приріст чоловічого населення працездатного віку в українських містах призводив до деформації соціальної структури населення за статевовіковими показниками, що було зумовлено соціально-економічними факторами. Так, період першої половини 1920-х рр. пов'язаний з повоєнною відбудовою, що потребувало збільшення чоловічої праці у містах. На думку тогочасних авторів, у період 1923-1926 рр. українські міста поглинали близько 200 тис. мігрантів [6, с.35]. А тому у цей час абсолютна кількість чоловіків у містах збільшувалася у 3,5 рази швидше, ніж жінок. Початок індустріалізації поставив вимогу форсованого формування робочого класу. Тому міське населення «омолоджується» за рахунок механічного приросту чоловічого населення віком 20-24 років. Однак, при постійному зростанні в містах осіб продуктивного віку, невпинно скорочується коефіцієнт народжуваності дітей, що свідчить про штучні демографічні процеси, зумовлені комплексом соціально-економічних та демографічних причин (розірвання шлюбів, вікова та статева диспропорція населення тощо) [1, с.85-94].

Крім достатньо масштабних внутрішніх міграційних процесів, для досліджуваного періоду характерні процеси міжреспубліканських міграцій. Це, за офіційною версією радянського керівництва, мало вирішувати проблему кваліфікованих кадрів у промислових центрах, а з іншого боку, сприяти асиміляції населення та уніфікації міської пролетарської культури під гаслами інтернаціоналізму. Як стверджувала радянська історіографія: «Здійснення принципів пролетарського інтернаціоналізму, дружби народів, послідовна боротьба з великодержавним шовінізмом і місцевим націоналізмом створювали найбільш сприятливі психологічні обставини для міжреспубліканської міграції» [7, с.42].

Так, у 1931 р. питома вага прибулих у міста УСРР з інших республік становила 20,87 %, у той час як в РСФСР лише 6,69 % [7, с.43]. Питома вага прибулих в Україну із інших республік в загальній чисельності населення, що прибули до міст у 1938 р., складала 23,3 % [7, с.107]. Так, наприклад, внаслідок загальносоюзних міграцій населення в Україні з'явилася білоруська

національна меншина. Якщо, згідно з даними переписів, у 1926 р. білоруси в Україні були відсутні, то уже в 1937 р. вони складають 0,106 млн. осіб, або 0,4 % від загального складу основних національностей України [5, с.26]. Спостерігався і зворотній рух жителів України до інших республік.

Внаслідок індустріалізації і одержавлення усіх галузей праці, у 1930-х рр. суттєво змінюється соціальне обличчя українських міст. При невпинному зростанні фабрично-заводських працівників та робітників, що обслуговували промислове виробництво, зникає кустарно-ремісничя та інші галузі, пов'язані із приватним сектором економіки. Суттєво знизилася кількість городян, зайнятих у сільському господарстві. Урбанізація зумовила подальшу диференціацію міських поселень, зміну їх типології (індустріально-промислові, культурно-адміністративні, торговельно-промислові, транспортні і т. ін.).

Отже, процеси урбанізації, що розпочалися в Україні у 1920-х і активно продовжувалися в 1930-х рр., впливали на повсякденне життя українських міст, змінювали їх соціальне, національне, вікове обличчя, змушували тисячі людей адаптуватися до кардинально нових умов повсякденного життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гринь Д.К. Соціально-демографічні процеси в містах України (1920-1930-і рр.): / Гринь Дмитро Костянтинович: Дис. ...канд.іст.н. 07.00.01 – історія України. – Чернігів, 2000.
2. Гогохія Н. Т. Українське радянське місто 1929-1938 рр.: історико-соціальний аналіз / Гогохія Нані Тамазівна: Дис. ...канд.іст.н. 07.00.01 – історія України. – Луганськ, 2003.
3. Кокорська О.І. Соціальний розвиток міст Донбасу (др. пол. 20-х -30-ті рр. ХХ ст.) / Кокорська О.І.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1995.
4. Подгаецкий В.В. ЭВМ в изучении социальных структур (по материалам Всесоюзной городской переписи 1923 года). Учебное пособие / Виталий Васильевич Подгаецкий. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1991.
5. Романцов В.О. Історія України: Україна в 20-ті – на початку 90-х років ХХ століття: Короткий демографічний огляд: Конспект лекцій / Володимир Омелянович Романцов. – К., НМК ВО, 1992.
6. Хоменко А. Населення України 1987-1927 рр. / А.Хоменко. – Х., 1927.
7. Шпилюк В.А. Межреспубликанская миграция и сближение наций в СССР / Владимир Аронович Шпилюк. – Львов: Издательское объединение «Вища школа» из-во при Львовском гос. ун-те, 1975 г.

Тарапон О. Процессы урбанизации и их влияние на повседневную жизнь городского населения Украины 1920-1930-х гг.

В статье проанализирован процесс урбанизации в Украине и его влияние на повседневную жизнь городских жителей в 1920-30-х гг.

Ключевые слова: процесс урбанизации, городские поселения, городское население, повседневная жизнь.

Tarapon O. Urbanization and their influence on the daily lives of the urban population Ukraine 1920-1930-ies.

The paper analyzes the process of urbanization in Ukraine and its impact on the daily lives of urban residents in 1920-30s.

Keywords: urbanization, urban areas, urban population, daily life.

Одержано 17.09.2012